

2014:19

Sankt Nicolai kyrka -tillbyggnad vindfång

Antikvarisk medverkan 2010-2013
Kerstin Börjesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2014:19

Sankt Nicolai kyrka - tillbyggnad vindfång

Antikvarisk medverkan, 2010-2013
Trelleborgs socken, 1380
Trelleborgs kommun
Skåne län

Kerstin Börjesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2014 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-Rapport 2014:19

Omslagsfoto: Vindfånget under uppförande februari 2013.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

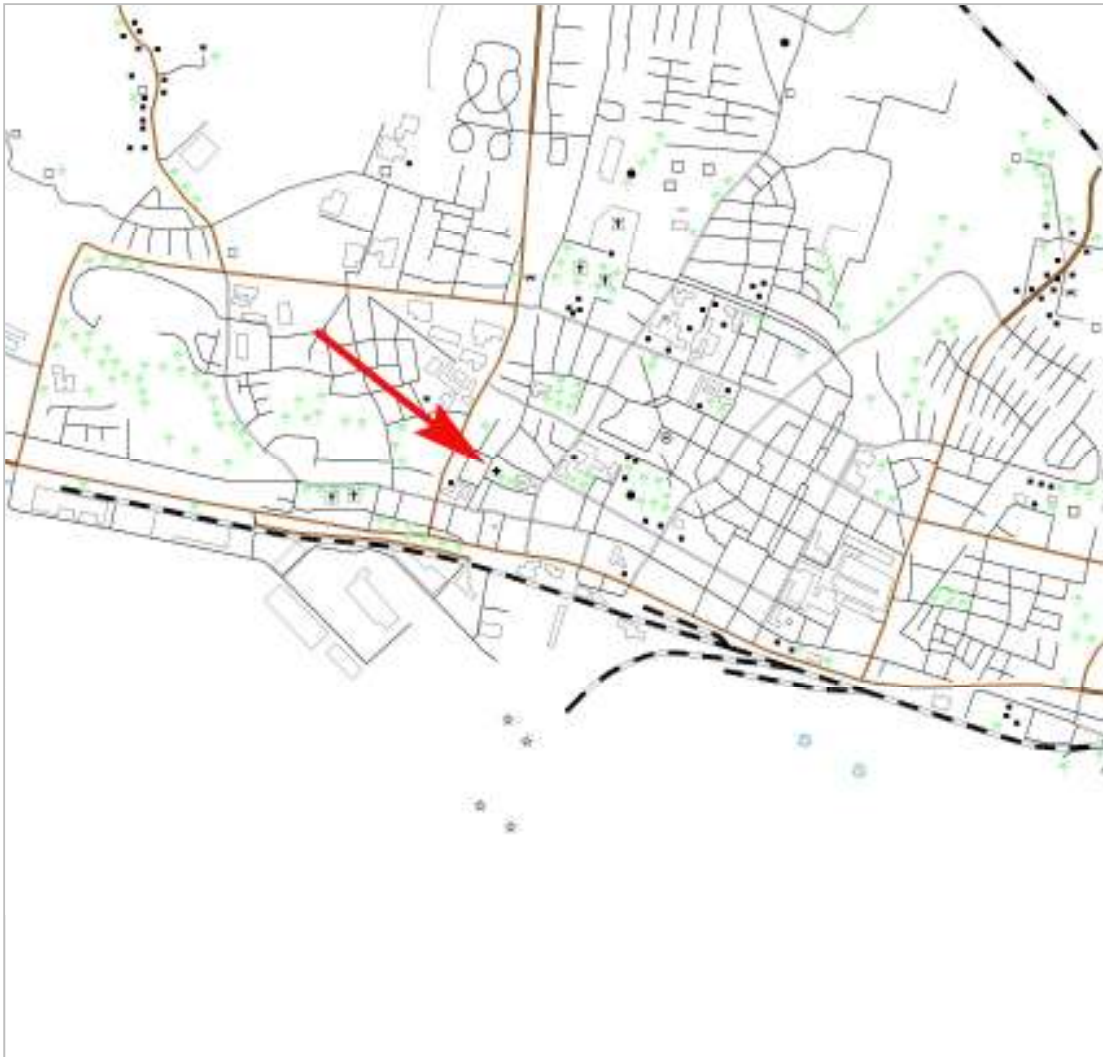
Sankt Nicolai kyrka – tillbyggnad vindfång

Innehåll

Inledning	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Bakgrund till den aktuella ombyggnaden	6
Utseende före utförda åtgärder	7
Arbetshandlingar/projektering	8
Utförda åtgärder	9
Grundläggning och stomme	9
Invändiga ytskikt	10
Värme, el	10
Inre vindfång i mur	11
Tillgänglighet	12
Avvikelser från handlingarna och länsstyrelsens beslut	12
Antikvariska kommentarer	12
Bilaga 1: materialbeskrivning	14
Bilaga 2: Bilddokumentation	15

Trelleborgs kommun i Skåne.

Utsnitt av topografiska kartan vilken visar Trelleborgs centrala delar med kyrkan markerad.

Inledning

Under 2013 utfördes en tillbyggnad till Sankt Nicolai kyrka med en ny entrébyggnad/vindfång vid dess sydöstra hörn. Tillbyggnaden gjordes med anledning att få större tillgänglighet till kyrkan, en entré från öster och bättre klimat i kyrkan. Vindfånget var projekterat av Barup & Edström arkitekter och entreprenör var Erlandssons bygg. Medverkande antikvarie var Kerstin Börjesson vid Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. I samband med grävningsarbeten för ledningsdragning vid platsen för vindfånget skedde arkeologisk schaktningsövervakning. Medverkande arkeolog var Therese Ohlsson, Sydsvensk Arkeologi. På grund av den stränga vintern 2012-2013 med mycket snö försenades arbetet som pågick till hösten 2013. Antikvarisk slutbesiktning av tillbyggnaden gjordes den 4 december 2013.

Administrativa uppgifter

Objekt	Sankt Nicolai kyrka
Socken	Trelleborg socken
Kommun	Trelleborg
Regionmuseets dnr	L12.30-420-10, 1380
Länsstyrelsens beslut	433-15729-10
Byggherre	Trelleborgs församling
Arbetshandlingar	Barup & och Edström arkitektkontor
Entreprenör	Erlandssons bygg i syd AB, Gert Åke Nilsson
Underentreprenör	Cortenstål: Tibab cortenstål El: EA installationer AB VS:
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/ Landsantikvarien i Skåne genom Kerstin Börjesson
Medverkande arkeolog	Therese Ohlsson, Sydsvensk arkeologi, diarienummer 120091
Renoveringstid	September 2012-december 2013
Kontrollansvarig	CK-konsult Claes Kroon
Bidrag	Kyrkobyggnadsbidrag
Rapportgranskning	Linn Ljunggren

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Sankt Nicolai kyrka har sitt ursprung i 1200-talets början då en enskeppig kyrka med rakt avslutat kor byggdes på platsen. Eventuellt efterträdde den en äldre kyrka. Under katolsk tid skedde en rad tillbyggnader till kyrkan i form av sidokapell, vapenhus och ett smalt torn vid långhusets sydvästra hörn. Det medeltida tornet rasade 1617 och nytt torn uppfördes istället vid långhusets västra sida. Mellan 1881 och 1883 genomfördes en stor ombyggnad av kyrkan efter ritningar av Helgo Zettervall. Det medeltida vapenhuset och kapellen längs långhusmurarna revs och västtornet förhöjdes och försågs med trappgavlar. Kyrkans murverk byggdes till stora delar om med nytt maskinslaget tegel. Hur mycket av det medeltida murverket som finns kvar bakom fasadteglet är fortfarande osäkert. Det medeltida koret revs också och ett nytt östparti med korsarmar och rakavslutat kor byggdes. Kring koret uppfördes krenelerade utbyggnader i form en halvrund sakristia i öster, det s.k. Ehrenbuschska gravkapellet, på korets norra sida, samt en likadan utbyggnad på södra sidan för pannrum. Kyrkan präglas ännu av 1800-talets stora ombyggnad som syftade till att göra om kyrkan till en nygotisk katedral enligt det sena 1800-talets renoveringsideologi.

De största förändringarna har skett invändigt i kyrkorummet. År 1884 dekorerades kyrkans valv med målningar av Svante Thulin. Bänkinredningen i korsarmarna har plockats bort och ersatts med inventarier av skilda slag och funktion. Flera av kyrkans äldre inventarier såsom altarpopsats, dopbaldakin och epitafier har efter att ha varit undanställda återplacerats i kyrkan. År 1978 lades golvet om i långhus och tvärskepp med krysshamrade kalkstensplattor samt brädgolv i bänkkvarteren. Utvändigt gjordes sockeln på kyrkan om under 1990-talets början. Sockeln var tidigare murad av tegel och putsad ca 70 cm hög och utskjutande 15 cm från fasaden. På kyrkans alla delar höggs sockeln delvis ned och ersattes av en beklädnadsmur av skiffer.

Bakgrund till den aktuella ombyggnaden

Trelleborgs församling ansökte i november 2010 om tillstånd till åtgärder för att förbättra klimat och tillgänglighet i sankt Nicolai kyrka. I åtgärderna ingick dels ändringar av vapenhus i västtornets bottenvåning, med bland annat inredande av handikapptolett, samt tillbyggnad av vindfång till södra korsarmen och inredande av förvaringsutrymmen i korsarmarna. Ärendet gick på remiss till regionmuseet och samråd på plats skedde med representant från länsstyrelsen, medverkande antikvarie och fastighetsförvaltaren vid Trelleborgs församling. Länsstyrelsen begärde in kompletterande handlingar i ärendet i ett meddelande till församlingen 2011-03-23. Ansökan kompletterades den 27 juli 2011 med

handlingar upprättade av Barup och Edström arkitektkontor AB. I de nya handlingarna utgick ny förvaring i korsarmarna. Tillstånd till ansökan lämnades av länsstyrelsen den 27 september 2011.

De föreslagna arbetena utfördes i två etapper med början i vapenhusets ombyggnad 2012 och den aktuella tillbyggnaden med nytt vindfång under 2012-2013. Arbetena i vapenhuset skedde med antikvarisk medverkan och finns dokumenterade i Regionmuseets arkivrapport 39/2011.

Inför tillbyggnad med det nya vindfånget vid södra korsarmen lämnades följande motivering i ansökningshandlingarna:

- Den mest använda entrén, vardagsentrén, ligger i sydost och vetter mot församlingshemmet. Här finns inget förrum utan man kommer direkt in i kyrkorummet utan väderavgränsning.
- Den befintliga ytterdörren har inte den tydlighet som man önskar att en ingång ska ha (det ligger t.ex. ytterligare en dörr i detta innerhorn av kyrkan). Det är önskvärt att ingången syns och markeras i arkitekturen. Den bör dock göras så reversibel som möjligt och gärna uttrycka vår tid. Glasutbyggnaden med en skärm av laserskuren corténstål ansluter i färg till kyrkan men är i övrigt modern.
- Ingången tillgänglighetanpassas.

Utseende före utförda åtgärder

Befintlig entré i sydost bestod av ett mindre vindfång anordnat i muröppningen avgränsat med inner- och ytterdörr. Den yttre muröppningen är rundbågig med ett rakslutet dörrparti och en putsad, vitmålad nisch i valvet över dörren. I nischen satt före åtgärderna en armatur av äldre modell i järn. Den inre dörröppningen är raksluten. Båda dörrarna är fyllningsdörrar av trä med två inåtgående dörrblad. Den yttre har en utvändig paneltäckning av ek med dekorativa gångjärnsbeslag fästade i gångjärnsstaplar vid sidorna. Både in- och utsidan är försedd med draghandtag av järn. Insidan av dörren är mörkbetsad och lackad liksom innerdörrarnas dörrblad. Innerdörrarna är pivåhängda fyllningsdörrar med draghandtag som går att ställa upp i öppet läge. I passagen ligger en skrapmatta av gummi. Tröskel mot ytterdörren var 4 cm över vindfångets golv medan kyrkorummets stengolv låg i samma höjd som vindfångets.

Det gamla pannrummet i utbyggnaden söder om koret har en invändig och en utvändig ingång från kyrkorummet. Den inre berördes inte av ombyggnaderna. Ytterdörren var redan före renoveringen igensatt med en skiva och inte i bruk. Dörröppningen till pannrummet har rundbågig avtäckning och dörrbladet samma form. Dörren har en utvändig ekpanel, i likhet med dörren till korsarmen, men enklare beslag av bandgångjärn draghandtaget.

Sankt Nicolai kyrka sett från sydost med södra korsarmen i fonden till vänster samt kor till höger. Mellan kor och korsarm finns en låg utbyggnad vilken utgör f.d. pannrum.

Marknivån utanför södra korsarmens östra sida var före ombyggnaden lägre än kyrkans golvnivå och ett hugget stenblock ledde upp till ytterdörren. Kyrkans fasader bestod av maskinslaget tegel och en del skador fanns på både tegelsten fogar.

Arbetshandlingar/projektering

Vindfånget var projekterat att byggas av en bärande stomme av corténstål i form av svetsade balkar och profiler. Fasaderna skulle bestå av glas med ett skjutbart raster av corténstål med laserskuren perforering. Sockel på den nya tillbyggnaden skulle utföras av grå bohusgranit. Det nya vindfångets tak skulle ansluta till kyrkobyggnaden i nivå med tandfrisens underkant. Innertaket skulle utföras av oljad slät ekpanel.

Det nya dörrpartiet och de befintliga dörrarna skulle förses med armbågskontakter för dörröppnare som skulle placeras på en pelare av corténstål och i befintlig mur inne i vindfånget och i kyrkorummet. Dörren mot norr, till pannrummet, skulle kortas nedtill för att avpassas till ny högre marknivå.

Vad gällde den nya stommen skulle vindfångets takbjälkar anslutas till kyrkans yttervägg genom balkskor förankrade i befintligt murverk.

Grundplatta under gjutningsarbeten.

Dörren till pannrummet kapades i nederkant.

Till det nya vindfånget skulle gångstråk av smågatsten med kanter av storgatsten ansluta från befintliga gångstråk. Nivåskillnader i gångstråk och omgivande grusade ytor skulle ges maximal lutning på 1:12.

Utförda åtgärder

Grundläggning och stomme

Ny grundplatta på mark göts i form av en rutnätsarmerad betongplatta. För att nivellera vindfångets golvnivå mot kyrkans golv gjordes grundplattan högre än den omgivande yttre marknivån. Enligt projektering skulle värmeslingor läggas i plattan vilket ändrades till uppvärmning genom värmekonvektorer. Viss grävning skedde inför gjutning av grundplattan och ledningsdragning till pannrummet. Grävningsarbetet övervakades av arkeolog från sydsvensk arkeologi. Inga fynd av arkeologiskt intresse gjordes.

Stommen i entrébyggnaden utfördes av I-balkar i corténstål som svetsades samman av en firma i Trelleborg. För att uppfylla brandkraven gjordes viss anpassning genom att stålpelaren innanför västra sidan av entrén kläddes in med trä. Takkonstruktionen gjordes av träbjälkar som förankrades med konsoler mot stålstommen. Yttertaget lades på reglar med fall mot befintligt stuprör. Taktäckningen gjordes med takpapp på råspont.

I stommen monterades väggpartier i form av fasta glaspartier i aluminiumramar. Ny entré utfördes av glasade dörrpartier av aluminium med draghandtag och dörrautomatik. Yttre anslutningsplåtar skulle utföras av corténstål vilket ändrades till kopparplåt. Vattenavledningssystemet kompletterades med ny kopparplåt. Av någon anledning byttes en äldre vattkupa till stupröret mot en ny variant med en förenklad profil i förhållande till den gamla. De skjutbara fasadplåtarna av laserskuren corténplåt utfördes enligt förslagshandlingarna genombrutet med mönster i form av ett stiliserat lövverk. Plåtarna monterades med skjutbeslag och styrskena och gjordes låsbara.

Grunden färdiggjuten vår 2013.

Över entrén till vindfånget skulle göras ett glastak av lamellglas 2 x 8 mm. Städning av glastaket måste göras på stege från ovansidan. Vid slutbesiktning var glaset inte på plats ännu och man diskuterade möjligheten att slopa glaset helt. Ramen för glaset upplevdes som en tillräcklig markering av ingången och glasets praktiska funktion ifrågasattes.

Invändiga ytskikt

Den befintliga dörröppningen mot pannrummet hamnade delvis under den nya golvnivån. Av denna anledning kapades den gamla dörren i nederkant. Åtgärden var framför allt estetisk eftersom dörren inte är i bruk längre. Skifferbeklädningen på kyrkans sockel togs bort och ersattes med ny putsad sockel av kc-bruk (c-bruk) på en armeringsmatta. Ytputsen utfördes med filtad yta. Innertak av ek monterades som slät panel. Oljning av ekpanelen slopades av brandsäkerhetsskäl. Golv i den nya entrébyggnaden lades med plattor av bohusgranit 40 x 40 cm.

Värme, el

Golvvärmens i vindfånget utgick. Istället installerades konvektorer av rör i rännor i betongplattan utmed glaspartierna. Rännorna gjordes 120 mm breda med ursparingar på 15 mm och 8 mm djupa. Över rännorna, i ursparningarna lades corténstål 8 mm med laserskuret mönster som togs fram särskilt för detta

Sockelpartiet i den nya entrébyggnaden gjordes om. Den sentida beklädnaden med skåffer togs bort och sockeln putsades med en slätputsad yta i samma profil som den befintliga beklädnadsmuren.

ändamål. Värmeledningarna anslöts till befintligt värmesystem i pannrummet genom håltagning under södra dörren i pannrummet

Dörrautomatik installerades till det nya vindfångets ytterdörr samt ytter- och innerdörren i det gamla vindfånget. Dörröppnarna utfördes med separat automatik dvs. de öppnas inte samtidigt genom ett tryck utan var och en för sig. Armbågskontakterna monterades i separata pollare av laserskuren corténplåt med samma mönstring som gallret till varmluftsschakten. Armbågskontakten monterades nedsänkt i plåtens framsida och ledningar drogs på pollarens insida. Det yttre dörrpartiet öppnas från en stolpe av corténstål ett stycke söder om byggnaden och inre öppnare sattes på en stolpe väster om dörren till pannrummet. I kyrkorummet placerades dörröppnaren på stolpe mellan innerdörren och pannrumsdörren.

I vindfångets innertak monterades fem infällda downlights. Efter slutbesiktningen tillkom också en brandvarnare, rökdetektor, som sattes utanpå takpanelen med ledningsdragning från en håltagning i muren mot pannrummet. Håltagning och ledningsdragning gjordes utan samråd med antikvarie.

Inre vindfång i mur

I befintligt vindfång skulle skrapmattan av gummi tas bort och ersättas med kalkstenshäll. Detta utfördes inte. Innanför den gamla ytterdörren sattes en

varmluftstridå. Fläkten bedömdes inte ge störande ljud inne i kyrkan (48 dB). Dörröppnare monterades på dörrarna.

Tillgänglighet

Gången fram till vindfånget skulle läggas med gatsten. Detta ändrades till granithällar (Bjälrov eller Bohusgranit) 60 mm för bättre framkomlighet. I entrén till vindfånget spårsågades en granithäll som skraplist med sidofall.

Avvikelser från handlingarna och länsstyrelsens beslut

Enligt länsstyrelsens beslut skulle vindfånget göras reversibelt. Vissa ingrepp gjordes i mur för anslutning av takplåt. Vid stommens montering gjordes en ursparning i sockeln som skjuter ut ett stycke från muren. Ändringar av sockelns ytskikt gjordes också men var antikvariskt motiverad då den nuvarande sockeln är från tidigt 1990-tal. Den norra befintliga dörren kapades i nederkant. Samtliga ingrepp gjordes i samråd med antikvarie. Ändringar av de ursprungliga handlingarna var av mindre art och bestod framför allt av att värmeslingorna utgick, takplåt ändrades till koppar och yttre gångstråk lades med granit istället för smågatsten. Anpassning av sockelns beklädnadsmaterial var heller inte med i ansökningshandlingarna.

Antikvariska kommentarer

Som tillbyggnad till en existerande äldre byggnad avviker den nya tillbyggnaden i stil men smälter bättre in i färg och form. Avsikten har varit att tillbyggnaden ska signalera sin tidsepok snarare än att skapa en pastisch och anpassa tillbyggnaden till den befintliga byggnadsstilen. Tillbyggnaden har en ren form där ett flertal moderna material är synliga i fasaden såsom aluminium och corténstål. Den nya entrédörren har en vardaglig prägel och är kanske inte det man förväntar sig finna på en nygotisk katedral. Blandningen av material kan sticka i ögonen som första intryck men arkitektens avsikt har varit att låta materialen vara synliga och oförfalskade. Ur antikvarisk synpunkt är det positivt att arkitekterna i detta fall valt att göra ett tillägg som talar för vår egen tid genom sin stil och materialval samtidigt som kyrkans äldre byggnadsdel bevaras. Därtill kommer förhoppningsvis tillbyggnaden att bli ett funktionellt tillskott till kyrkans vardagsentré både ur tillgänglighetssynpunkt, klimatsynpunkt och genom sin tydlighet för besökarna till kyrkan. Tillbyggnaden med vindfång är också ett viktigt led i de funktionsändringar som planeras för att kyrkorummet.

Lund 140625

Kerstin Börjesson

Den färdiga entrébyggnaden. Överst till vänster inifrån från väster samt till höger från öster, den gamla entrédörren. Nederst sett från sydost.

Bilaga 1: materialbeskrivning

Belysningsarmatur	Scan SL23013 borstat stål
Luftrida	Eveco, Economic B
Platta på mark	Fiberduk, makadam, 2 x 100 Sundolitt S100, 120 rutnätsarmerad betong
Golv	Bohusgranit flammad yta 40 x 40 x 3 cm
Ytterväggar	Glaspartier SAPA 5050 SG aluminium
Stomme	Cortenstål HEA 120
Entrédörr	SAPA FSB 2060 aluminium
Dörröppnare	Tormax
Fasadpartier	Cortenstål 5mm skjutbeslag och styrskena Henderson
Takkonstruktion	Takstolsvirke kvalitet K-virke
Yttertak	Råspont, icopal Top & Base KL, papp YAM 2000
Innertak	Ekpanel
Glastak (utgick)	Laminerad glasskiva 2 x 8 mm

Bilaga 2: Bilddokumentation

Bild till vänster: Äldre ingång till pannrummet som inte används längre, före ombyggnaden.

Bild till höger: Befintligt vindfång i mur vid södra korsamrens östra sida.

Den nya entrebyggnaden har ett indraget dörrparti och ett utskjutande parti av corténstål var ursprungligen tänkt att ha ett tak av glas vilket inte monterades.

Bild till vänster: Den nya entrébyggnaden sett från öster. Bild till höger: en äldre armatur togs ned från fasaden.

Yttertaketets oavsida av takpapp och anslutningsplåt av koppar.

En brandvarnare monterades i innertaket i den nya entrébyggnaden.

Till vänster: ytterdörren till pannrummet före ledningsdragnig till vindfångets värme och el. Till höger ledningsdragnig intill dörr för vindfångets värme.

I pannrummet tillkom ledningsdragnig för värme till vindfånget. Bilden till vänster är före och till höger är efter installationerna. Pilarna visar ledning för värme som drogs genom den gamla dörröppningen till den nya entrébyggnaden.

Bilden till vänster visar armbågskontakten till dörröppningen för vilken en pollare av corténstål tillverkades. Kontakten inne i kyrkan och utvändigt utfördes på samma sätt.

Nya dörröppnare monterade på den gamla ytterdörrens dörrblad. Bilden till höger visar varmluftsfläkten som monterades i det befintliga vindfånget till södra korsarmen.

Regionmuseets E-rapportserie 2014

Kulturmiljö

1. Baldringe kyrka – utvändig renovering, Baldringe sn, AM, Maria Sträng, 2013
2. Pynten i Vattenriket, Kristianstad sn, BD, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013–2014
3. Barkåkra kyrkogård, Barkåkra sn, VP, Åsa Jakobsson och Maria Sträng, 2013
4. Södra Sandby kyrka – medeltida träskulpturer, Södra Sandby sn, AM, Maria Sträng, 2013
5. St Petri kyrka – ombyggnad av värme- och ventilationssystem, Klippans sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
6. Långalts myr – markanvändning och historia, Örkeljunga och Skånes Fagerhult sn, DK, Cissela Olsson, 2013
7. Östra Karaby kyrka – utvändig renovering, Östra Karaby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
8. Dalby kyrka, 9½- Sekler av förändring, byggnadsarkeologiska iakttagelser vid utvändig renovering, Dalby sn, BAD Petter Jansson, 2012
9. Norra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP och bilaga med kvartersbeskrivning, Kerstin Börjesson, Åsa Jacobsson och Anna Rabow, 2013
10. Buxbom, Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge, PJ, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2014
11. Dörrar och portar på uthus – kurs inom landsbygdsprogrammet, Helena Rosenberg, 2013
12. Kvistofta församlings kyrkor – utrustning för värmesystem, Bårslövs sn, Fjärestad sn, Glumslöv sn och Kvistofta sn, AM, Maria Sträng, 2014
13. Östra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jacobsson och Anna Rabow, 2014
14. Gundrastorp – Ekholmens dammverk, Vittsjö sn, AM, Helena Rosenberg, 2013–14
15. Bäckaskog slott 2014, Kiaby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013–14
16. Krubbemölla – omläggning av stråtak, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2014
17. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2014, Brösarp sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
18. Brönnestad kyrkogård, Brönnestad sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2013
19. Sankt Nicolai kyrka – tillbyggnad vindfång, Trelleborgs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2010-2013

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

